

ZÁNIK DOMU USHERŮ

Po celý kalný, ponurý podzimní den, v němž se neozval jediný hlásek, v němž tisnivé mraky visely z nízké oblohy, projížděl jsem zcela sám na koni neobyčejně pustou končinou země a teprve s večerními stíny dorazil jsem na dohled k neblahému domu Usherů. Nevím proč – ale jak jsem jen na dům pohlédl, zaplavil mou duši nepřekonatelný stesk. Říkám nepřekonatelný, neboť jej nezmírnilo ani dojetí, to napůl slastné, poetické dojetí, s jakým prožíváme i nejčernější obrazy smutku a děsu v přírodě. Zahleděl jsem se na scénérii před sebou – na vlastní dům a prosté rysy krajiny kolem, na holé zdi, na prázdná, očím podobná okna, na pár trsů bujné ostřice, na několik bílých kmenů zetlelých stromů – hleděl jsem na to všechno s takovou sklíčeností v duši, jakou nemohu přirovnat k žádnému pozemskému zážitku; snad jen k rozčarování požívače opia, k tomu krutému skoku do všedního dne, kdy rouška snu ohavně padne. Na srdce mi dolehl mrazivý chlad, skleslost, ošklivost – myšlenky prostoupila neskonalá pustota a ničím na světě nedokázal jsem vykresat z fantazie špetku vznešenosti. Co to jen je, uvažoval jsem, co mne tak podlomilo při pohledu na dům Usherů? To byla záhada, kterou jsem nedovedl rozluštit; a nemohl jsem ani zaplašit šeré přeludy, které na mne v zamyšlení dotíraly. Musel jsem z nouze přijmout neuspokojivý závěr, že určitá seskupení i prostých přírodních jevů mají nepochybně moc takto na nás působit, avšak rozbor té moci je přece jen nad náš rozum. Pak jsem si řekl, že snad stačí pozměnit uspořádání scény či jen některých drobností v celkovém seskupení – a truchlivý dojem se zmírní anebo docela pomine. S touto myšlenkou jsem zabočil k sráznému břehu černého ponurého močálu, jehož lesklá hladina přiléhala až k obydlí, avšak s děsem ještě otřesnějším než prve hleděl jsem dolů, na obrácený, zrcadlový obraz šedé ostřice, přízračných kmenů, prázdných očí oken.

A přece jsem byl odhodlán pobýt v tomto truchlivém domě několik týdnů. Jeho majitel Roderick Usher býval jedním z druhů mých dětských dní, ale od našeho posledního setkání uběhlo už mnoho roků. Nedávno jsem však na vzdáleném venkově dostal od něho dopis – dopis, na který pro jeho vášnivý, naléhavý tón nebylo možno odpovědět jinak než osobní návštěvou. Již rukopis prozrazoval nervové rozrušení. Pisatel hovořil o vážné tělesné chorobě – o duševní poruše, která ho prý sužuje – o vroucím přání spatřit mne, svého nejlepšího, ba jediného osobního přítele – v naději, že mu má milá společnost přinese v nemoci úlevu. A právě pro způsob, jakým mi to všechno sděloval, s jakou niternou naléhavostí mne o to žádal, nemohl jsem váhat a bez odkladu jsem uposlechl této – vím dobře – prapodivné výzvy.

Třebaže jsme jako hoši bývali důvěrnými kamarády, věděl jsem toho o svém příteli vskutku málo. Býval vždy přehnaně uzavřený. Byl jsem si však vědom, že jeho starobylý rod slul od nepaměti vzácnou citlivostí, která se už věky projevovala v četných jemných uměleckých dílech; v době nedávné pak o ní svědčí časté skutky štědré, a přece nevťiravé dobročinnosti a také naruživý zájem o hudbu, totiž spíše o její složitě formy než o její obecně přijatou a srozumitelnou krásu. Dověděl jsem se také velmi pozoruhodnou věc, že kmen rodiny Usherů, odpradávná nesmírně vážený, nevydal ze sebe nikdy sebemenší trvalou poboční větev, jinými slovy, že celá rodina pochází, a kromě nepatrných a velmi dočasných výjimek pocházela, z jediné přímé linie. Když jsem pak přemítal o tom, jak dokonale se vlastnosti panství shodují s vlastnostmi rodu, o tom, jak se obojí během dlouhých staletí patrně navzájem ovlivňovalo, usoudil jsem, že snad právě tento nedostatek – ta chybějící poboční větev –, a tedy i neúchylné přenášení dědictví i jména z otce na syna, nakonec obě složky ztotožnily, takže dědičný titul splynul s podivným, dvojnásobným pojmenováním „Dům Usherů“. A tento pojem zahrnoval v myslích venkovských lidí, kteří ho užívali, zřejmě rodinu i rodinné sídlo.

Jak jsem již řekl, měl můj poněkud dětinský pokus – totiž že jsem pohlédl dolů na hladinu močálu – jediný účinek: zesílil první úděsný dojem. Není pochyby o tom, že čím silněji jsem si uvědomoval, jak mne zachvacuje strach – byl to pověrečný strach, proč to nepřiznat? –, tím rychleji sám strach rostl. Dávno jsem věděl, že všechny pocity vyvolané hrůzou podléhají tomuto paradoxnímu zákonu; a snad tedy jen proto, když jsem zas odvrátil oči od obrazu ve vodě a upřel je přímo na dům, vyvstala mi v mysli zvláštní představa – představa opravdu tak absurdní, že ji uvádím, jen abych ukázal strhující moc těchto tisnivých prožitků. Vydráždil jsem do té míry svou obrazotvornost, že jsem opravdu uvěřil, že celou budovu i vše kolem ní obestírá ovzduší, které je vlastní jen sídlu a nejbližšímu okolí – ovzduší, které se v ničem nepodobá povětří nad námi, ale vyvěrá ze ztrouchnivělých stromů, šedých zdí, zamklého močálu – otravné, mystické výpary, tíživé a lezavé, takřka neznatelné, s nádechem barvy olava.

Setřásl jsem z mysli to, co *nemohlo* být ničím jiným než snem, a začal jsem zevrubně zkoumat skutečný vzhled budovy. Nejnápadnější se mi na ní zdála její nesmírná staroba. Věky ji notně znetvořily. Celý zevnějšek pokrývala droboučká plíseň, jejíž tkanivo splývalo v jemné spleti z okapů. A přece nedělal celek dojem nějakého mimořádného rozpadu. Nikde jsem neviděl pobožené zdivo, třebaže části dosud zcela zachovalé ostře kontrastovaly s jednotlivými kameny, které se již drolily. V mnohém mi to připomínalo

klamnou soudržnost starého řezbářského díla, jež léta a léta trouchniví v opuštěném sklepě, nerušeno sebemenším závanem čerstvého vzduchu. Přes tyto povrchové známky sešlosti neprozrazovala stavba žádnou ztuhlou nepevnost. Snad oko pátravého pozorovatele by odhalilo takřka neviditelnou trhlinu, která se klikatě táhla seshora dolů a ztrácela se posléze v kalné vodě močálu.

Když jsem si všechno prohlédl, přejel jsem po krátké hrázi k domu. Sluha mi odebral koně a já jsem vstoupil pod gotickou klenbu dvorany. Odtud mne komorník neslyšným krokem mlčky odváděl spleť temných chodeb k pracovně svého pána. Nedovedu si to vysvětlit, ale mnohé věci, které jsem cestou zahlédl, prohloubily temné pocity, o kterých jsem se zmínil. Předměty kolem mne, ať to byly řezby na stropech, chmurné čalouny na stěnách, ebenová čerň podlahy nebo fantazmagorické heraldické trofeje, které se při každém kroku rozřínčely, byly sice věci, na jaké jsem byl od dětství zvyklý – a rád jsem si přiznával, jak je mi to všechno běžné –, přece však jsem užasl nad neobvyklostí představ, které tyto obyčejné zjevy podnítily. Na jednom schodišti jsem se setkal s rodinným lékařem. Měl jsem dojem, že mu z tváře číší jednak poťouchlost, jednak rozpaky. Poplašeně mne pozdravil a šel dál. Tu komorník rozevřel dveře a uvedl mne k pánovi.

Pokoj, do kterého jsem vstoupil, byl velmi prostorný a vysoký. Okna tu byla dlouhá, úzká, lomená a tak vysoko nad černou dubovou podlahou, že byla z místnosti naprosto nepřístupná. Mřížovím sem pronikaly chabé záblesky karmínových červánků, které zřetelněji ozařovaly jen nápadnější předměty nablízku; marně jsem se však namáhal dohlédnout do odlehlejších koutů komnaty či do výklenků klenutého, prolamovaného stropu. Po stěnách visely tmavé drapérie. Celkové zařízení bylo bohaté, ale nepohodlné, zastaralé a zchátralé. Povalovalo se tu mnoho knih a hudebních nástrojů, ty však obraz nikterak neoživovaly. Cítil jsem, že dýchám ovzduší smutku. Úděsný, niterný a nezaplášitelný stesk snášel se všude a vše prostupoval.

Jakmile jsem vstoupil, zvedl se Usher z pohovky, na které ležel natažený, a nadšeně, vše mne uvítal. Zprvu mě napadlo, že je v tom až přemíra srdečnosti a jakási chtěnost znuděného světáka, avšak krátký pohled na jeho tvář mne přesvědčil o jeho naprosté upřímnosti. Usedli jsme, a když se chvílemi zamlčel, hleděl jsem na něj s pocitem zpola soucitu, zpola hrůzy. Opravdu neznám člověka, který by se v tak krátké době tak strašlivě změnil, jako se změnil Roderick Usher! Jen stěží jsem mohl uvěřit, že ta lidská troska přede mnou je totožná s druhem mých chlapeckých let. A přece rysy jeho tváře neztratily nic ze své pozoruhodnosti: mrtvolně bílá pleť; oči velké, průzračné a nesrovnatelně třpytné; rty poněkud tenké a velmi bílé, přitom však nádherně vykrojené; nos jemného židovského tvaru s neobvykle širokým chřipím; něžně vykroužená brada, jen málo vyčnílá, zračící jistý nedostatek duševní energie; vlasy měkčí a tenčí než pavučina – tyto rysy spolu s nepřiměřeným rozpětím lebky nad spánky vytvářely zjev, na který nelze jen tak zapomenout. A hle, stačilo jen trochu vyšinout základní charakter těchto rysů a výraz, který kdysi vyjadřovaly – a nastala taková změna, že jsem byl na pochybách, s kým mluvím. Nejvíce jsem se ulekl, ba zděsil nynější příšerné bílosti pleti a nezemského lesku očí. Také své hedvábné vlasy nechával teď růst zcela nepěstěné, a když jsem viděl, jak mu jejich rozčuchané, tenounké praménky spíše povlávají, než splývají kolem tváře, nemohl jsem při vši snaze spojit jejich rozháranost s představou něčeho prostě lidského.

V chování mého přítele mne okamžitě zarazila rozpolcenost – nedůslednost; a brzy jsem přiznal, že pramení z matných a marných pokusů přemoci ustavičné chvění, jakousi nesmírnou úzkost. Na něco podobného jsem byl vlastně už připraven jednak jeho dopisem, jednak jsem si vybavil určité sklony patrné už v dětství, a také jsem mnohé poznal z jeho příznačné tělesné soustavy a temperamentu. Chvílemi se choval bujaře, chvílemi sklesle. Hlas mu rychle přecházel od zajímavé nerozhodnosti (kdy v něm patrně životní síla nadobro uhasla) až k jakési rázné stručnosti – k úsečnému, důraznému, nespěchavému a hrdelnímu tónu – k té ztěžklé, pečlivě vážené a bezvadně artikulované duté mluvě, jakou slyšíme u zatvrzelých pijanů či nevyčítelných kuřáků opia ve chvílích nejsilnějšího rozrušení.

Tímto způsobem hovořil o smyslu mé návštěvy, o tom, jak toužebně si přál mne vidět a jakou útěchu ode mne očekává. Dost obšírně líčil povahu své choroby. Byla to podle jeho názoru vada vrozená a rodová, na kterou marně hledá lék – pouhá nervová podrážděnost, dodal zase vzápětí, která bezpochyby co nevidět přejde. Projevuje se řadou nepřírozených pocitů. Některé z nich, když je rozbíral, mne zaujaly i překvapily; ale možná že mne ovlivnily i jeho obraty a celkový způsob vyprávění. Trpěl až zrudnou přecitlivělostí smyslů; snášel pouze jídla bez jakékoli chuti; mohl nosit šaty jen z určité látky; vůně všech květin ho odpuzovaly; sebeslabší světlo mu trýznilo oči; a ze zvuků mu nenaháněly hrůzu jen zvuky některých strunných nástrojů.

Poznal jsem, že je v područí jakéhosi zvráceného děsu. „Já zahynu,“ říkal, „já jistojistě zahynu na tuhle žalostnou slabost. To bude má smrt, ano, to a nic jiného. Děším se všeho, co přijde, ale ne přímo toho, jen

následků. Třesu se při pomýšlení, že se přihodí něco malicherného, nějaká hloupost, která přivolá tu nesnesitelnou úzkost. Nebezpečí se vlastně nebojím, bojím se jen jeho neúprosného následku – hrůzy. V tomhle vyčerpaném, zuboženém stavu cítím, že dříve či později přijde chvíle, kdy i s rozumem musím ztratit život, že jej ztratím v boji s odporným příznakem, kterým je – STRACH.“

Z jeho úryvkovitých, matných narážek jsem poznal i další podivný rys jeho duševního rozpoložení. Podléhal jistým nadsmyslným představám o domě, který obýval a z kterého se už dlouhá léta na krok nevzdálil – představám o působení sil, jejichž mystickou moc líčil příliš mlhavě, abych se zde o ní rozepisoval – představám o tom, jak prý si jisté vlastnosti již samé hmoty a tvaru rodinného sídla, jimž byl tak dlouho vystaven, podmanily jeho duši, jak nakonec hmotná podstata šedých zdí a věží i kalného močálu, v němž se zrcadlily, ovládly duchovní podstatu jeho bytosti.

Přece však připouštěl, byť nerad, že zádumčivost, která ho tak tíží, může mít do jisté míry přirozenější a daleko zřejmější původ: je to těžká a vleklá choroba, ba blížící se již smrt jeho vroucně milované sestry – jeho jediné společnice po dlouhá léta – jeho posední a jediné příbuzné na světě. „Kdyby zemřela,“ řekl s trpkostí, na kterou nikdy nezapomenu, „zůstanu zde já, zoufalý a slabý, jako poslední potomek starého rodu Usherů.“ Za jeho řeči přešla zvolna lady Madeline (tak se totiž jmenovala) odlehlým zákoutím místnosti a zmizela, aniž mne upozorovala. Hleděl jsem na ni s krajním úžasem, v němž bylo i trochu hrůzy, a přece jsem si tyto pocity vůbec nedovedl vysvětlit. Sledoval jsem ji, jak se vzdaluje, a všechno ve mně strnulo. Jakmile se za ní zavřely dveře, hledaly mé oči bezděčně a dychtivě tvář jejího bratra – ten však zabořil obličej do dlaní a viděl jsem, jak mu vyzáblé prsty ještě příšerněji zesínaly a jak mu jimi kanou proudy horoucích slz.

Lékaři lady Madeline si s její nemocí nevěděli již dlouho rady. Trvalá apatie, postupné vyčerpávání organismu, přechodné, ale časté záchvaty částečné kataleptické povahy – tak zněly nezvyklé diagnózy. Až dosud útrapám choroby statečně vzdorovala a až dosud nezůstávala trvale na lůžku; avšak na sklonku večera v den mého příjezdu ji ničivá moc hubitelky (jak mi v noci Usher nevýslovně rozechvěn oznámil) zlomila; i poznal jsem, že můj jediný kratičký pohled na ni byl patrně i pohledem posledním – že už ji víckrát, aspoň pokud bude naživu, nespátím.

V příštích dnech jsme ani já, ani Usher její jméno nevyslovili; a po tu dobu jsem se všemožně snažil rozptýlit přítelovu melancholii. Malovali jsme a četli spolu anebo jsem očarován poslouchal, jak vášnivě improvizuje na svou výmluvnou kytaru. Avšak čím důvěrněji jsme se sblížovali, a tedy čím hlouběji jsem mohl proniknout do tajů jeho duše, s tím větší hořkostí jsem si uvědomoval, jak marná je veškerá snaha rozjasnit mysl, z které číší temnota jako neměnná vrozená vlastnost a prostupuje všechny hodnoty duchovního i fyzického světa nekonečnou záplavou smutku.

Nikdy mi nevymizí z paměti ty unášející hodiny, které jsem trávil s pánem Usherova domu. Přece však bych se nadarmo namáhal přesněji objasnit povahu našich studií, jimiž jsme se zabývali a do kterých mne zasvěcoval. Vznětlivá, chorobná představivost vrhala na vše infernální svět. Navždy mi budou znít v uších jeho dlouhé improvizované žalozpěvy. Zvláště truchlivou vzpomínku jsem si zachoval na jednu podivně přetvořenou a rozvedenou verzi divoké melodie posledního Weberova valčíku. O obrazech, v nichž si jeho složitá fantazie libovala, které se každým tahem štětce rozplývaly ve větší mlhavost – a ta mne děsila tím víc, čím méně jsem chápal, proč se děším –, o těchto malbách (ač si je dovedu jasně vybavit) bych se marně pokoušel sdělit víc, než co se dá obsáhnout – a je toho pramálo – pouze psaným slovem. Svrchovaná prostota, nahá linie jeho kresby člověka přitahovala i odpuzovala. Maloval-li někdy nějaký smrtelník pouhé pojmy, pak to byl Roderick Usher. Ve mně alespoň – v tehdejší prostředí – probouzely ty čiré pomyslnosti, které můj přítel melancholik vrhal na plátno, nesnesitelný pocit posvátné hrůzy, pocit, který mne nikdy ani trochu neznepokojoval třeba při pohledu na snové, rozvášněné, a přitom tak konkrétní přeludy malíře Fuseliho.

Mohl bych aspoň přibližně popsat jeden z těch fantazmagorických výtvorů, který nebyl malován v tak přísně abstraktním duchu. Malý obrázek představoval vnitřek nesmírně dlouhé, pravouhlé krypty či tunelu s nízkými stěnami, hladkými, bílými, ničím nepřerušenými, nezdobenými. Jisté podružné detaily obrázku probouzely živou představu, že kobka leží úžasně hluboko pod zemským povrchem. Po celé její ohromné délce nebyl nikde vidět východ, nebylo možno rozeznat ani pochodeň či jiný umělý světelný zdroj, a přece se tím prostorem šířila záplava oslnivých paprsků, nořících celek do strašidelného a nepřirozeného jasu.

Zmínil jsem se již o chorobném stavu jeho sluchového orgánu; pacient nesnášel žádnou hudbu kromě jistých akordů hraných na strunné nástroje. Snad právě z tohoto úzkého výběru, kterým se také omezoval při hře na kytaru, vznikl do značné míry fantastický styl jeho přednesu. Ovšem vášeň a lehkost, s jakou

improvizoval, se nedá takto vysvětlit. Jak nápěv, tak slova jeho nezkrotných skladeb (nezřídka totiž improvizoval i slovní rýmový doprovod) byly zřejmě výsledkem oné duševní vyklidněnosti a soustředěnosti, kterou jsem u něho pozoroval, jak jsem již naznačil, jen v okamžicích vrcholného uměleckého vzepětí. Slova jedné z těchto rapsodií jsem si snadno zapamatoval. Uchvátila mne při jeho přednesu tak mocně asi proto, že jsem tehdy poprvé z jejího skrytého, mystické významu vycítil, jak plně si Usher uvědomuje vratkou vládu svého vznešeného rozumu. Verše, nazvané *Očarovaný palác*, zněly přibližně, ne-li doslova, takto:

*V nejjelenějším koutě země,
dobří andělé kde sní
zvedal kdysi bílé témě
palác pyšný, překrásný.
V údolí, kde vládl Rozum,
tam hrad stál!
Nad sličnější stavbou cherub
nikdy křídla nerozpjal!*

*Vlajky žluté, zlaté, slavné
povlávaly na valech
(to vše bylo v době dávné,
v zapomenutých již dnech)
a kdejaký větrík svěží
si s nimi hrál –
polaskav zdi zdobných věží,
rozvoněný letěl dál.*

*V šťastné dolině té poutník
viděl oknem zářícím
k melodii ladné loutny
duchy v rytmu tančící
kolem trůnu, na němž seděl
v pompě královské,
v lesku, jenž mu přináležel,
sám panovník říše své.*

*Palácová brána plála
perlami a rubíny
a jí šuměla a vála,
vála po všechny ty dny
Echa, kterým bylo dané
šířit v dál
(hlasu krásy neslychané)
vtip a moudrost, již slul král.*

*Zlí duchové v šerém šláři
přepadli však jeho říši.
(Truchleme – vždyť ranní záři
vladař nezahledne již!)
Sláva, jež dům oblévala
jak pestrý květ,
němou zkazkou se teď stala
dávno mrtvých let.*

*Kdo teď zbloudí do doliny,
spatří oknem krvavým
hrůzné, fantastické stíny
křepčít k tónům drásavým,
a jak peřej proudí bránou
smečka zběsilá;
zří ji věčně rozchechtanou –
úsměv navždy ztratila.*

Vzpomínám, jak nás myšlenky této balady zavedly k úvahám, v nichž Usher projevil názor, který uvádím ani ne tak pro jeho novost (neboť někteří lidé smýšleli podobě), jako spíš pro tvrdošijnost, s jakou jej Usher hájil. Tento názor zhruba tvrdil, že rostlinstvo má schopnost vnímat. Ovšem Usherova rozháraná mysl dodala myšlence poněkud směřující podobu; podle něho vztahovala se tato citlivost za určitých podmínek i na říši nerostů. Nemám slov, kterými bych vyličil celou šíři jeho přesvědčení ani jeho vášnivě zaujetí pro ně. Jeho víra ovšem souvisela (jak jsem již napověděl) s šedými kameny sídla Usherových předků. Domníval se, že podmínky oné vnímavosti jsou zde splněny souladným seskupením těchto kamenů, řádem jejich rozmístění i rozmístění plisně, která je pokrývá, i zetlelých stromů kolem – a především dlouhým, ničím nepřerušným trváním tohoto seskupení i jeho odrazu v nehybné hladině močálu. Důkaz – důkaz

této citlivosti – je prý přece patrný (ulekl jsem se, když to řekl) v postupném, ale vytrvalém zhušťování onoho svébytného ovzduší kolem vody i zdí. Výsledek prý mohu rozpoznat v té tiché, ale neodbytné a strašlivé síle, která již staletí utváří osudy jeho rodiny a která z něho udělala to, co vidím – to, co je. K těmto názorům netřeba nic dodávat a já raději pomlčím.

Naše knihy – knihy, které již léta tvořily nemalou část duchovního života nemocného – přesně odpovídaly, jak se dalo tušit, tomuto druhu fantastiky. Ponořili jsme se do četby děl, jako jsou Ververt et Chartreuse od Gresseta; Belphegor od Machiavelliho; Nebe a peklo od Swedenborga; Podzemní výprava Mikuláše Klimma od Holberga; Chiromantika od Roberta Fluda, Jeana D'Indaginé a De la Chambra, Thieckova Cesta do modrých dálek a Campanellův Sluneční stát. Velmi si Usher oblíbil malé osmerkové vydání Directorium Inquisitorum od dominikána Eymerica de Gironna a nad stránkami Pomponia Mely o starých afrických satyrech a oegipanech dovedl prosnit hodiny. Největší potěchu mu však poskytovala četba neobyčejně vzácné a podivuhodné knihy v gotickém kvartu – katechismu jedné zapomenuté církve – Vigiliae Mortuorum secundum Chorum Ecclesiae Maguntinae.

Na temné obřady z této knihy a pravděpodobný vliv, který měly na Ushera, musel jsem vzpomenout, když mi jednoho večera stručně oznámil, že lady Madeline skonala a on že má v úmyslu uložit její tělo (ještě než bude definitivně pohřbeno) na čtrnáct dní do jedné z četných kobek v hlavních zdech budovy. Věcný důvod, který pro své zvláštní počínání uváděl, byl takový, že jsem si jej netroufal vyvracet. Odhodlal se prý k tomu s ohledem na neobvyklou povahu nemoci zesnulé sestry, kvůli jistým dotěrným a příliš zvědavým dotazům jejího lékaře a také proto, že rodinná hrobka leží na odlehlém a nechráněném místě. Nechci popírat, že když jsem si vybavil podezřelou tvář osoby, kterou jsem potkal na schodech v den svého příjezdu, ani trochu se mi nechtělo stavět proti tomu, co jsem ostatně pokládal za neškodné a nikterak nepřírozené opatření.

Na Usherovu žádost pomáhal jsem mu osobně při ukládání mrtvé do její dočasné hrobky. Rakev s tělem jsme sami dva odnesli na místo odpočinku. Krypta, do níž jsme ji uložili (a která byla tak dlouho uzavřena, že nám v dusném ovzduší bezmála uhasly pochodně a v přítomnosti jsme takřka neviděli), byla malá, vlhká, bez přístupu světla a ležela velmi hluboko, přímo pod křídlem budovy, v němž byla má ložnice. Za dávných feudálních dob jí zřejmě používali k nejhorsším účelům jako žaláře, v pozdějším čase pak jako skladiště střelného prachu nebo jiných vznětlivých látek, neboť část podlahy a celý vnitřek dlouhé chodby, kterou jsme tam přišli, byly důkladně pobity mědí. Masivní železné dveře byly podobně chráněny. Byly tak těžké, že při otáčení v závěsech pronikavě skřípaly.

Když jsme své truchlivé brnění složili v těchto končinách hrůzy na máry, podkryli jsme dosud nepřipevněné víko rakve a pohlédli mrtvé do tváře. Nápadná podoba bratra a sestry poprvé teď upoutala mou pozornost a Usher, vytušiv snad mé myšlenky, zašeptal několik slov, z nichž jsem vyrozuměl, že zesnulá a on byli dvojčata a že se vždy nevýslovně milovali. Náš pohled spočinul na mrtvé jen krátce – nemohli jsme na ni hledět bez úděsu. Nemoc, která tuto ženu sklála v rozkvětu mladých let, zanechala, jak to u všech chorob nepochybně kataleptické povahy bývá, na hrudi a ve tváři slabounký nádech zardění a na rtech onen nevěrohodný, utkvělý úsměv, tak hrůzný ve chvíli smrti. Opět jsme víko přiklopili a utáhli šrouby, zamkli železné dveře a s námahou si pak razili cestu do příbytků v horní části domu, z které číselna nemenší chmura.

Po několika dnech krutého žalu objevila se v projevech duševní poruchy mého přítele patrná změna. Jeho obvyklé způsoby byly tytam. Zanedbával anebo zapomínal na vše, čím se až dosud zabýval. Chvatně, poplašeně a bezcílne bloudil z pokoje do pokoje. Jeho tvář, pokud to bylo možné, ještě příšerněji zesinala – avšak trpyt jeho očí nadobro pohasl. Již jsem nezaslechl dřívější občasnou drsnost v jeho hlase, teď bylo pro jeho mluvu příznačné jen rozechvělé tremolo, jako by se stále chvěl hrůzou. Měl jsem chvílemi dojem, že jeho nepřestávající vzrušená mysl zápasí s nějakým tíživým tajemstvím, že si dodává odvahy vyslovit je. Pak jsem byl opět nucen vykládat si vše pouhými nepostžitelnými vrtochy šílenství, neboť jsem ho vídal, jak hodiny a hodiny vytřeštěně, soustředěně zírá do prázdna, jako by naslouchal nějakému pomyslnému zvuku. Nebylo divu, že jeho stav mě děsil – že mě nakazil. Cítil jsem, jak zvolna, ale neúprosně podléhám náporu jeho fantastických, a přece podmanivých bludů.

Neblahou moc těchto pocitů jsem okusil zejména v noci sedmého nebo osmého dne po uložení lady Madeline do podzemní hrobky. Ulehl jsem, ale spánek nepřicházel – mýjela hodina za hodinou. Snažil jsem se rozumem překonat nervozitu, která mne sužovala. Pokoušel jsem sama sebe přesvědčit, že mnohé z toho, a snad vše, co na mne tak ošklivě doléhá, se dá vysvětlit ponurým zařízením pokoje – tmavými, potřhanými závěsy, které vzdouvány poryvy vzrůstající se bouře nepokojně se třepotaly po stěnách a protivně šelestily kolem ozdob mého lože. Avšak marně jsem se namáhal. Celé mé tělo se neovladatelně roztrásl a posléze mi zavalila srdce můra nepochopitelné tísně. Když jsem ji přece jen s námahou zaplašil,

zvedl jsem se na polštáři, a zíraje úporně do černé tmy pokoje, naslouchal jsem – nevím proč, snad puzen náhlým vnuknutím – jakýmsi hlubokým, neurčitým zvukům, které se ozývaly v dlouhých intervalech, kdy bouře utichala – bůhví odkud. Přemožen nevysvětlitelným, avšak nesnesitelným pocitem strachu, naházel jsem na sebe chvatně šaty (již jsem věděl, že té noci neusnu) a snažil jsem se vytrhnout z žalostného stavu, do něhož jsem upadl, tím, že jsem rychle přecházel po místnosti.

Sotva jsem tak několikrát přešel, upoutaly mou pozornost lehké kroky na sousedním schodišti. Ihned jsem poznal, že je to Usher. Vzápětí také lehounce zaklepal na dveře a vstoupil s lampou v ruce. Jako obvykle měl tvář křídově bílou – ale oči mu teď navíc zářily jakousi šílenou rozjařeností; celé jeho chování prozrazovalo potlačovanou hysterii. Jeho vzhled mne sice děsil, ale všechno bylo lepší než samota, již jsem tak dlouho trpěl – a proto jsem jeho společnost uvítal s úlevou.

„A tys to neviděl?“ řekl náhle, když se předtím kolem sebe mlčky rozhlížel, „tak tys to neviděl? Ale počkej, však to uvidíš!“ S těmito slovy zastínil opatrně lampu, přistoupil chvatně k jednomu z oken a otevřel je dokořán vstříc bouři.

Dravý van vichřice nás bezmála srazil k zemi. Byla to opravdu bouřlivá noc a přitom děsivě krásná, v hrůze i kráse fantasticky jedinečná. Smršť se zřejmě chystala propuknout v našem sousedství, neboť vítr kolem nás co chvíli prudce měnil směr a mračna (doléhající až na samé věže) se jako živá divoce valila proti sobě – jak jsme i přes jejich nesmírnou hustotu mohli pozorovat –, ale přitom se vůbec nevzdalovala. Říkám, že jsme to i přes velikou hustotu mračen mohli pozorovat – a přece jsme nezahledli ani měsíc, ani hvězdy, nikde se neukázal jediný zákmit blesku. Avšak spodní okraje obrovských nakupenin vzdutých par, stejně jako všechny předměty na zemi kolem nás, plály v nepřírozeném světle bledě světélkujícího, ale jasně viditelného dýmného oparu, který se vznášel v prostoru a zahaloval dům.

„Nesmíš – ne, na to se nesmíš dívat!“ řekl jsem rozechvěně Usherovi a odvedl jsem ho s mírným nátlakem od okna k židli. „Úkazy, kterých se děsíš, jsou jen běžné elektrické výboje – anebo je docela možné, že vznikají z těch odporných miazmat močálů. Pojď, zavřeme to okno; vzduch je mrazivý a pro tvé zdraví nebezpečný. Podívej, mám tu jednu z tvých oblíbených romancí. Budu číst, ty budeš poslouchat, a tak nám ta strašná noc uběhne.“

Staříčká knížka, kterou jsem vytáhl, byl *Šílený Trist* od sira Launcelota Canninga, ale nazval jsem ji Usherovou oblíbenou četbou spíše v smutném žertu než doopravdy; neboť po pravdě, mohlo sotva něco z její kostrbaté a nudné rozvláčnosti zajímat přítelova vznešeného, vnímavého ducha. Byla to však jediná knížka, která byla zrovna po ruce, a já jsem aspoň skrovně doufal, že četba i takových nesmyslných hloupostí rozptýlí vzrušení, které zádumčivcem zmítalo (vždyť v dějinách duševních poruch je mnoho podobných paradoxů). Kdybych byl mohl soudit podle živého, účastného výrazu, s jakým naslouchal (nebo zdánlivě naslouchal) slovům té báchorky, byl bych mohl vskutku jásat nad úspěchem svého nápadu.

Došel jsem k známému místu příběhu, kde hrdina knihy Ethelred po marných pokusech dostat se po dobrém do poustevníkovy příbytku chce se vstupu domoci násilím. Líčí se to, jak si snad vzpomínáte, těmito slovy: „A Ethelred, od přírody zmužilý a nyní po silném víně, jež vypil, ještě silnější, nemařil více čas vyjednáváním s poustevníkem, jenž byl vskutku neústupný a zvolný, ale pociťuje na plecích déšť a obává se nadcházející bouře, pozdvihl svůj palcát a několika ranami vyrazil ve dveřích otvor pro svou obrněnou ruku; a poté, vniknuv dovnitř, rozbil, rozerval a roztránil vše napadrt, takže lomoz a dutý praskot dřeva se rozléhal a šířil po celém lese.“

Když jsem skončil tuto větu, trhl jsem sebou a na okamžik přestal číst, neboť se mi zdálo (třebaže jsem si hned řekl, že mne tak mate zjitřená obraznost), že odkudsi, z nějaké odlehlé části domu, mi k uším nejasně doléhá zvuk, který pro svou naprostou podobnost by mohl být ozvěnou (samozřejmě zdušenou a matnou) právě toho praskotu a lomozu, který sir Launcelot tak důkladně vyličil. Byla to nepochybně jen náhodná shoda, co mne tak zarazilo, neboť uprostřed drnění okenních rámu a obvyklého hukotu a kvilu rozpoutávající se bouře mohl mne ten zvuk sám stěží upoutat či znepokojit. Četl jsem dál:

„Sotva však dobrý rek Ethelred vstoupil, pojal ho hněv i úžas, neb tu po zvolném poustevníkovu nespátřil nejmenší stopy; místo něho seděl před ním šupinatý, ohyzdný velikánský drak s ohnivým jazykem a střežil zlatý palác se stříbrnou podlahou. A na stěně visel tu štít z lesklé mosazi s tímto nápisem:

Kdo vstoupil se, vítězem byl. Kdo draka sklál, štít vydobyl.

A Ethelred, máchnuv palcátem, udeřil draka do hlavy; ten se před ním skácel a vydechl naposled svůj otravný dech s řevem tak strašlivým a třeskutým, a k tomu tak pronikavým, že si Ethelred před tím ohavným zvukem, jaký ještě nikdy nezaslechl, musil dlaněmi zacpat uši.“

Opět jsem náhle ustal, nyní opravdu s trapným úžasem – neboť v tomto okamžiku jsem již nebyl na pochybách, že skutečně slyším (třebaže jsem nemohl určit směr, odkud to přicházelo) tichý a patrně vzdálený, ale ostrý, táhlý, prapodivný skřípot a jek – přesně odpovídající tomu, co ve mně vyvolal právě vylíčený nezemský skřek draka.

Při této druhé neuvěřitelné shodě zaplavilo mne množství rozporných pocitů, v nichž převládaly údiv a krajní strach; přesto jsem měl dost duchapřítomnosti, abych sebemenší poznámkou nerozjitřil citovou rozervanost svého společníka. Vůbec jsem si nebyl jist, zda také on zaslechl ty zvuky, třebaže v posledních několika minutách změnil, pravda, podivně své chování. Zprvu seděl proti mně, teď však zvolna otáčel křeslo tak, že posléze seděl čelem ke dveřím pokoje; a tak jsem jen částečně mohl pozorovat jeho tahy, i když mi neuniklo, jak se mu chvějí rty, jako by neslyšně cosi šeptal. Hlava mu poklesla na hrud'; věděl jsem však, že nespí, a to podle široce, strnule otevřeného oka, které jsem zahlédl z profilu. Těto domněnce odporoval i pohyb jeho těla – kolébal se totiž lehounce ze strany na stranu; nepřetržitě, jednotvárně se pohupoval. Chvatně jsem vše přelétl očima a vrátil se k vyprávění sira Launcelota, které takto pokračovalo:

„A když rek ušel drakově strašlivému hněvu, vzpomněl si na mosazný štít i na jeho čaromoc, kterou teď zlomil. I odklidil zdechlinu z cesty a po stříbrné dlažbě zámku srdnatě zamířil k místu, kde na stěně visel štít; ten však nesečkal, až k němu hrdina dojde, nýbrž s ohlušujícím, strašlivým třeskem se sám zřítíl k jeho nohám na stříbrnou podlahu.“

Sotva jsem vyslovil poslední slabiky, uvědomil jsem si, že se kdesi rozlehla zřetelná, dunivá a kovově řinčivá, zřejmě však ztlumená rána – jako by v tom okamžiku skutečně dopadl těžký kovový štít na stříbrnou podlahu. Úplně vysilen jsem vyskočil, avšak Usher se nerušeně, odměřeně kolébal dál. Upřeně třeštil oči před sebe, po celém těle ztuhlý jako kámen. Když jsem mu však položil ruku na rameno, celá jeho postava se otrásla; rty se zachvěly matným úsměvem a všiml jsem si, že cosi tiše, chvatně, blekotavě šeptá, jako by nevnímal, že jsem u něho. Naklonil jsem se až k němu a posléze jsem pochopil oblundný dosah jeho slov.

„Není slyšet? Ale ano – já to slyším a slyšel jsem to. Už dřív – dávno – dávno – už tolik minut, tolik hodin, tolik dní už to slyším – ale neměl jsem odvahu – já ničema, já ubožák, ó běda mi! – neměl jsem odvahu – odvahu promluvit! *Uložili jsme ji do hrobu živou!* Neříkal jsem ti, že mám příliš citlivé smysly? Teď ti říkám, že jsem ji slyšel, už když se poprvé slabounce pohnula v dutině rakve. Všecko jsem slyšel – už dávno, tolik dní – a přece jsem neměl odvahu – *neměl jsem odvahu promluvit!* A teď – dnes v noci – Ethelred! – k smíchu! On že vylomil v poustevně dveře a drak že smrtelně chroptěl a štít že řinčel! Nebyla to spíše její rakev, jak praskala? Nu, pověz?! Neskřípaly železné závěsy jejího žaláře, nebylo slyšet, jak se dobývá z měděného podsklepi? Ó, kam jen prchnout? Vždyť už tu co nevidět bude! Což mi nechvátá vyčíst, jak jsem si s pohřbem pospíšil? Neslyšel jsem snad její kroky na schodech? Cožpak nepoznávám ten těžký, děsivý tlukot jejího srdce? Šílenče!“ Tu Usher zběsile vyskočil a vyrážel každé slovo, jako by si rval duši z těla: „*Šílenče! Říkám ti, že v tomto okamžiku stojí přede dveřmi!*“

A nadlidské vypětí, s kterým pronesl tuto větu, jako by v sobě tajilo moc zaklínadla – zvolna se rozevřely bytelné ebenové vrátné obrovských, starodávných dveří, na které Usher prstem ukazoval. Způsobil to náhlý průvan – ale tam za těmi dveřmi stála opravdu vysoká, zahalená postava lady Madeline Usherové. Její bílý rubáš byl zkrvácený a celé vyzáblé tělo bylo poseto stopami po urputném zápasu. Vteřinu zůstala stát na prahu a jen se chvěla a vrávorala – pak s tichým sténavým vzlykem padla dovnitř, padla na bratra, kterého v zběsile a teď opravdu poslední smrtelné křeči strhla na zem mrtvého – oběť hrůz, které předvídal.

Zděšeně jsem prchal z pokoje – prchal jsem z domu. Když jsem ujížděl po staré hrázi, bouře dosud běsnila. Náhle šlehlo přes cestu ohnivě světlo; ohlédl jsem se; chtěl jsem se podívat, odkud se vzala tak neobyčejná záře, vždyť za mnou byl jen ohromný dům a jeho stín. To měsíc tak zářil, zapadající, krvavě rudý měsíc v úplňku – jasně prosvítal trhlinou v domě, dříve sotva rozeznatelnou, táhnoucí se klikatě od střechy až k základům. Jak jsem na ni upřeně hleděl, začala se rozsedlina rychle šířit; vtom zadul mocný víchř a do očí mi zableskl celý kotouč měsíce – hlava se mi zatočila závratí, když jsem viděl, jak se mohutné zdi na kusy rozpadají. Pak se ozval táhlý, burácivý řev jako hlas tisícerych vod – a hluboký, černý močál u mých nohou se chmurně a teskně zavřel nad troskami „Domu Usherů“.